

АНОТАЦІЯ

Каплін С.М. Конституційно-правове забезпечення діяльності професійних спілок в Україні у контексті зарубіжного досвіду. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Академія праці, соціальних відносин і туризму, Київ, 2021.

Дисертацію присвячено комплексному порівняльно-правовому аналізу конституційно-правового забезпечення діяльності професійних спілок в Україні та зарубіжних країнах як основної форми соціальної взаємодії між державою та громадянським суспільством, а також розробленню науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій для вдосконалення вітчизняного законодавства і практики його реалізації у сфері профспілкової діяльності.

Наголошено, що комплексний аналіз конституційного регулювання права на об'єднання у профспілки в різних країнах світу дозволив констатувати, що міжнародні стандарти не завжди знайшли втілення в національних конституціях, адже деякі з них містять вкрай лаконічні формулювання (Бельгія, Угорщина, Нідерланди, Монако, Ліхтенштейн, Японія, Грузія, Латвія та ін.) відсилаючи до галузевого законодавства, а інші містять доволі детально прописаний механізм регулювання (Туреччина, Польща, Марокко та ін.).

В деяких державах на конституційному рівні або не закріплюється право на об'єднання у профспілки взагалі (Конституція Королівства Данія, Конституція Сполучених Штатів Америки) або міститься відсилка до відповідного закону (напр. ст. 34 Конституції Французької Республіки містить припис про те, що законом встановлюються правила стосовно трудового права, права професійних спілок і соціального забезпечення).

Право на об'єднання в конституціях закріплюються або за громадянами, або за кожною особою, а саме можна зустріти такі конституційні формулювання: 1) виключно за громадянами (Німеччина, Греція, Швеція, Бельгія, Ірландія, Литва, Україна) або за громадянами, які набули громадянства за народженням (Монако тільки за монегасками, Гватемала тільки за гватемальцями за народженням); 2) за кожним (Іспанія, Польща, Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Латвія, Туреччина, Швейцарія, Естонія), за будь-якою особою (Монако), за усіма (Грузія), за працівниками (Португалія).

Пропонується соціальне партнерство визначати як стан суспільно-політичних відносин в демократичній соціально орієнтованій державі, що спрямований на зміцнення конституційних гарантій, задоволення суспільних потреб, дотримання балансу інтересів між працівниками, роботодавцями та державою в умовах налагодження соціального діалогу.

Проведено розмежування правових категорій «соціальне партнерство» та «соціальний діалог», які співвідносяться як результат та процес. Тобто в демократичній державі соціальне партнерство є політико-правовим феноменом, прагненням, результатом, кінцевою метою, яку можна досягти лише за допомогою налагодження соціального діалогу, який є механізмом, процесом конструктивної взаємодії визначених суб'єктів (працівників (в особі профспілок), роботодавців, органів державної влади, органів місцевого самоврядування). На відміну від соціального партнерства соціальний діалог є процесом налагодження конструктивної взаємодії між працівниками, роботодавцями та органами публічної влади за допомогою таких форм як колективні переговори, колективні угоди і колективних договори, взаємні консультації, примирно-посередницькі процедури та ін.

Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду дозволяє зробити висновок, що на сьогоднішній день для України варто запозичити саме

міжсекторну модель соціального діалогу в форматі трипартизму, але в перспективі варто сприяти залученню і більш широкого кола суб'єктів громадянського суспільства з метою трансформації та наближення до більш демократичної моделі мультипартизму (тетрапартизму).

Пропонується визначення профспілки як суб'єкта конституційних правовідносин під якою розуміється добровільна, неприбуткова, самоврядна, самостійна організаційно-правова форма реалізації трудових та соціально- економічних конституційних прав людини, що здійснює представництво та захист групових професійних інтересів її учасників через їх поєднання та узгодження з іншими сторонами соціального діалогу. Ознаки притаманні профспілкам поділяти на загально-правові та спеціальні (конституційно-правові). До загальних ознак можна віднести такі: добровільність, самоврядність, громадський (некомерційний) характер діяльності, реалізацію спільної мети (захист соціальних та трудових прав), груповий професійний інтерес учасників, та ін. Серед спеціальних (конституційно-правових) можна визначити: належить до політичної групи прав людини; є елементом конституційного механізму публічної влади; має організаційну відокремленість та самостійність; є організаційно-правовою формою реалізації конституційних прав людини.

Запропоновано класифікацію функцій профспілок здійснювати за кількома критеріями: 1) за сферами взаємодії з інститутами публічної влади та громадянського суспільства (представницька, правозахисна, політико-правова, громадського контролю, медіативна (посередницька); міжнародного співробітництва; 2) за сферами суспільних відносин (соціальну, політичну, економічну, етично-виховну, ідеологічну (духовно-культурну), інформаційну, екологічну, інтеграційну та інші); 3) за характером системної взаємодії (внутрішні та зовнішні); 4) за способами впливу на суспільні відносини (активні (явні), пасивні (латентні, приховані), агресивні); 5) за способами охорони та захисту прав

працівників (правоохоронна, правозахисна, правореалізаційна, правовідновлююча). При цьому змістове навантаження кожної з виділених функцій варто співвідносити з окресленою специфікою та можливістю їх взаємодії не тільки з роботодавцями, але й з органами публічної влади в процесі налагодження соціального діалогу.

Обґрунтовується необхідність дослідження механізму взаємодії профспілок з інститутами публічної влади та громадянського суспільства здійснювати в напрямку реалізації представницької, правозахисної, політико-правової, медіативної та інших функцій профспілок.

Здійснено комплексний аналіз системи гарантій забезпечення діяльності профспілок. Запропоновано класифікувати гарантії забезпечення діяльності профспілок за базовим критерієм характеру суспільно-політичної взаємодії на загальні (загальносоціальні) та спеціально-юридичні (правові).

Обґрунтовується, що загальні (загальносоціальні) гарантії діяльності профспілок пропонується диференціювати за різними сферами суспільних відносин на: соціально-економічні, політичні, духовно-культурні та ін. Спеціально-юридичні (правові) гарантії пропонується класифікувати за такими критеріями: 1) за галузевою ознакою забезпечення діяльності профспілок (конституційні, цивільні, трудові, адміністративні тощо); 2) за специфікою правового забезпечення діяльності профспілок (нормативно-правові, організаційно-правові, матеріально-фінансові; 3) за функціональною спрямованістю (гарантії охорони, гарантії захисту, гарантії реалізації, гарантії відновлення); 4) за терміном дії (постійні, тимчасові).

Серед сучасних тенденцій, що впливають (переважно негативно) на розвиток профспілкового руху, виділено наступні: 1) скорочення чисельності профспілкового руху та зниження ефективності діяльності профспілок в процесі захисту соціальних та трудових прав працівників;

- 2) зниження кредиту довіри до профспілок з боку працівників;
- 3) зниження соціальної відповідальності з боку як роботодавців, так і профспілок перед працівником;
- 4) застаріла нормативно-правова база;
- 5) вплив глобалізації на послаблення ефективності профспілкового руху;
- 6) структурні зміни в сфері соціально-трудових відносин та запровадження нетипових форми зайнятості;
- 7) усунення профспілок від сфери прийняття важливих державно-владних рішень та небажання влади дослухатись до профспілкових ініціатив.;
- 8) реструктуризація профспілок шляхом об'єднання на міжнародному рівні;
- 9) профспілковий плюралізм;
- 10) підвищення рівня трудової міграції;
- 11) кліматичні зміни.

Враховуючи необхідність залучення профспілок до сфери прийняття державно-владних рішень пропонується запровадження інституту профільної профспілкової експертизи на стадії подання законопроекту. А саме доповнити ст. 103 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» нормативним змістом у такому формулюванні «..zareestrovaniy та включений до порядку денного сесії законопроект, що стосується відповідної сфери представницької діяльності профспілок при підготовці до першого читання в обов'язковому порядку направляється для проведення профільної профспілкової експертизи всеукраїнським об'єднанням профспілок. При отриманні негативного висновку прийняття законопроекту є можливим якщо за нього проголосувало 2/3 депутатів від конституційного складу Верховної Ради України».

Ключові слова: профспілки, громадянське суспільство, соціальне партнерство, соціальний діалог, конституціоналізм, конституційний механізм публічної влади, конституційні правовідносини.

ABSTRACT

Kaplin S.M. Constitutional and legal support of trade unions in Ukraine in the context of foreign experience. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 081 «Law». - Academy of Labor, Social Relations and Tourism, Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to a comprehensive comparative legal analysis of the constitutional and legal support of trade unions in Ukraine and abroad as the main form of social interaction between the state and civil society, as well as the development of scientifically sound proposals and recommendations for improving domestic legislation and practice.

It is emphasized that a comprehensive analysis of the constitutional regulation of the right to join trade unions in different countries of the world revealed that international standards are not always embodied in national constitutions, as some of them contain very concise wording (Belgium, Hungary, Netherlands, Monaco, Liechtenstein, Japan, Georgia, Latvia, etc.) referring to sectoral legislation, and others contain a fairly detailed regulatory mechanism (Turkey, Poland, Morocco, etc.).

In some states, the constitutional level either does not enshrine the right to join unions at all (the Constitution of the Kingdom of Denmark, the Constitution of the United States of America) or contains a reference to the relevant law (eg Article 34 of the Constitution of the French Republic stipulates that the law rules on labor law, trade union law and social security).

The right to association is enshrined in the constitutions either for citizens or for each person, the following constitutional formulations can be found: 1) exclusively for citizens (Germany, Greece, Sweden, Belgium, Ireland, Lithuania, Ukraine) or for citizens who have acquired citizenship by birth

(Monaco only by Monegasques, Guatemala only by Guatemalans by birth); 2) for each (Spain, Poland, Azerbaijan, Armenia, Belarus, Latvia, Turkey, Switzerland, Estonia), for any person (Monaco), for all (Georgia), for employees (Portugal).

It is proposed to define social partnership as a state of socio-political relations in a democratic socially oriented state, aimed at strengthening constitutional guarantees, meeting public needs, maintaining a balance of interests between employees, employers and the state in terms of social dialogue.

A distinction is made between the legal categories "social partnership" and "social dialogue", which are correlated as a result and a process. That is, in a democracy, social partnership is a political and legal phenomenon, aspiration, result, ultimate goal, which can be achieved only through social dialogue, which is a mechanism, a process of constructive interaction of certain actors (workers (represented by unions)), employers, public authorities, local governments). Unlike social partnership, social dialogue is a process of establishing constructive interaction between employees, employers and public authorities through such forms as collective bargaining, collective agreements and collective agreements, mutual consultations, conciliation and mediation procedures, etc.

The analysis of domestic and foreign experience allows us to conclude that today Ukraine should borrow a cross-sectoral model of social dialogue in the format of tripartism, but in the future should promote the involvement of a wider range of civil society in order to transform and move towards a more democratic model. multipartism (tetrapartism).

It is proposed to define a trade union as a subject of constitutional legal relations, which means a voluntary, non-profit, self-governing, independent organizational and legal form of labor and socio-economic constitutional human rights, representing and protecting group professional interests of its members

through their combination and coordination with others. parties to social dialogue. Signs are inherent in trade unions divided into general and special (constitutional and legal). The general features include the following: voluntariness, self-government, public (non-commercial) nature of the activity, the realization of a common goal (protection of social and labor rights), group professional interest of participants, etc. Among the special (constitutional and legal) can be identified: belongs to the political group of human rights; is an element of the constitutional mechanism of public power; has organizational separation and independence; is an organizational and legal form of realization of constitutional human rights.

It is proposed to classify the functions of trade unions according to several criteria: 1) by areas of interaction with public authorities and civil society (representative, human rights, political and legal, public control, mediation (mediation); international cooperation; 2) by areas of public relations, social, political, economic, ethical-educational, ideological (spiritual-cultural), informational, ecological, integration and others); 3) by the nature of system interaction (internal and external); 4) by ways of influencing social relations (active (explicit), passive (latent, hidden), aggressive); 5) on the methods of protection and defense of employees' rights (law enforcement, human rights protection, law enforcement, law enforcement). Thus the semantic load of each of the allocated functions should be correlated with the outlined specificity and possibility of their interaction not only with employers, but also with public authorities in the course of establishment of social dialogue.

The necessity of research of the mechanism of interaction of trade unions with institutes of public power and civil society to carry out in the direction of realization of representative, human rights, political and legal, mediative and other functions of trade unions is substantiated.

A comprehensive analysis of the system of guarantees for trade unions has been carried out. It is proposed to classify the guarantees of trade union activity

according to the basic criterion of the nature of socio-political interaction into general (general social) and special legal (legal).

It is substantiated that the general (general social) guarantees of activity of trade unions are offered to differentiate on various spheres of public relations on: social and economic, political, spiritual and cultural, etc. Special legal guarantees are proposed to be classified according to the following criteria: 1) on the basis of trade union activities (constitutional, civil, labor, administrative, etc.); 2) on the specifics of the legal support of trade unions (regulatory, organizational, legal, material and financial; 3) on the functional focus (guarantees of protection, guarantees of protection, guarantees of implementation, guarantees of recovery); 4) for the period of validity (permanent, temporary).

Among the current trends that affect (mostly negatively) the development of the trade union movement, the following are highlighted: 1) reducing the number of trade union movements and reducing the effectiveness of trade unions in the protection of social and labor rights of workers; 2) reduction of credit confidence in trade unions by employees; 3) reduction of social responsibility on the part of both employers and trade unions to the employee; 4) outdated regulatory framework; 5) the impact of globalization on weakening the effectiveness of the trade union movement; 6) structural changes in the field of social and labor relations and the introduction of atypical forms of employment; 7) removal of trade unions from the sphere of making important state and government decisions and the unwillingness of the authorities to listen to trade union initiatives; 8) restructuring of trade unions by unification at the international level; 9) trade union pluralism; 10) increasing the level of labor migration; 11) climate change.

Given the need to involve trade unions in the sphere of government decision-making, it is proposed to introduce the institute of specialized trade union expertise at the stage of submitting a bill. Namely, to supplement Art. 103

of the Law of Ukraine "On the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine" normative content in the following wording " All-Ukrainian Union of Trade Unions. Upon receipt of a negative opinion, the adoption of the bill is possible if 2/3 of the deputies from the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine voted for it".

Key words: trade unions, civil society, social partnership, social dialogue, constitutionalism, constitutional mechanism of public power, constitutional legal relations.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Каплін С.М. Конституційне право на об'єднання у професійні спілки: правове регулювання в контексті зарубіжного досвіду. *Вісник Запорізького національного університету*. 2017. № 4. С. 27-33.

2. Каплін С.М. Соціальне партнерство в демократичній державі: конституційно-правовий аспект. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 4 (25). Т.1. С. 54-58.

3. Каплін С.М. Класифікація функцій профспілок як суб'єктів конституційні правовідносин: основні доктринальні підходи. *Конституційно-правові академічні студії*. 2019. № 2. С.74-82.

4. Каплін С.М. Конституционное регулирование права на объединение в профсоюзы в Украине и странах Европейского Союза: сравнительно-правовой анализ. *Teisė*. 2021. № 120. С. 128-139.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Каплін С.М. Роль профспілок в процесі розвитку громадянського суспільства в Україні. *Забезпечення сталого розвитку в умовах*

глобалізаційних трансформацій: Збірник матеріалів конференції молодих науковців (м. Київ, 26 травня 2018 р.) [Голова ред. колегії: Т. Семигіна]. Київ: АПСВТ, 2018. С. 29-30.

2. Каплін С.М. Профспілки у механізмі захисту соціально-економічних та трудових прав людини і громадянина в Україні. *Запорізькі правові читання*: матеріали Щорічної міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 18 травня 2018 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. С. 117-119.

3. Каплін С.М. Функціональне призначення професійних спілок в процесі становлення громадянського суспільства в Україні. *Правове життя сучасної України*: у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 1. С. 278-280.

4. Каплін С.М. Конституційні засади та тенденції розвитку профспілок в умовах глобалізації. *Запорізькі правові читання*: матеріали Щорічної міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 18-19 травня 2021 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2021. С. 75-78.